

A Comparative Analysis of the Representation Dimension in Arabic Textbooks of Iran and Egypt Based on Kress and Van Leeuwen's Social Semiotics: A Case Study of the Ninth Grade of Middle School

omid ebrahimi¹ Ali Akbar Mohammadi²

M.A. Student of Arabic Language and Literature, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Birjand, Birjand, Iran . (Responsible author) omidebrahimi7305@gmail.com

Assistant Professor of Arabic Language and Literature, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Birjand, Birjand, Iran. aa.mohammadi@birjand.ac.ir

Abstract

Since images in educational texts play a significant role, their methodical use can facilitate learning and enhance the cognitive performance of learners. In the present study, the images in the Arabic textbooks of Iran and Egypt for the ninth grade of middle school are analyzed quantitatively and qualitatively, focusing on various dimensions of representation—including the process and participant dimensions—based on Kress and Van Leeuwen's (2006) social semiotics. Additionally, the study examines how the meaning of these images is conveyed in alignment with learners' knowledge and their cognitive and perceptual development, drawing on Guo and Feng's (2015) developmental perspective. The aim is to investigate how information is transmitted to students in the two countries through these images.

The findings reveal that, in terms of the process dimension, both textbooks primarily emphasize narrative images, though the Iranian textbook pays greater attention to the analytical aspects of visual content. Regarding the participant dimension, the Iranian textbook leans more toward non-personified images, whereas the Egyptian textbook focuses on the representation of human characters, both individually and in groups. Furthermore, in analyzing the types of images used, the Iranian textbook predominantly employs realistic images, while the Egyptian textbook maintains a better balance between realistic and cartoon-style images. These differences reflect distinct cultural and educational approaches in the visual content design of the two textbooks. It is suggested that future researchers examine the same topic in other grade levels in both countries.

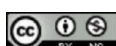
Keywords: Images, representation dimension, ninth grade of middle school, Kress and Van Leeuwen's social semiotics, Iran and Egypt

Date Received: 1404-01-09 Revision date: 1404-04-30 Date of admission: 1404-05-27 Online publication date: 1404-06-29

Citation of this article: ebrahimi,omid ; Mohammadi, Ali Akbar (2025). A Comparative Analysis of the Representation Dimension in Arabic Textbooks of Iran and Egypt Based on Kress and Van Leeuwen's Social Semiotics: A Case Study of the Ninth Grade of Middle School. Research in Arabic language and literature education, 7(2), pp. 49-66.

Publisher: Farhangian University © the authors [http:// https://amozesharabi.cfu.ac.ir](http://https://amozesharabi.cfu.ac.ir) Article type: Research Article

تحليل مقارن لبعد التمثيل في صور الكتب العربية في إيران ومصر وفقاً للسميائيات الاجتماعية لكريس وفان ليوين؛ دراسة حالة الصف التاسع من المدرسة الثانوية الأولى

اميد ابراهيمي^١، علي اكبر محمدي^٢

^١طالب ماجستير في اللغة العربية وآدابها، قسم اللغة الفارسية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة بيرجند، إيران.

omidebrahimi1305@gmail.com

^٢أستاذ مساعد في اللغة العربية وآدابها، قسم اللغة الفارسية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة بيرجند، بيرجند، إيران.

aa.mohammadi@birjand.ac.ir

الملخص

نظراً لأن الصور تلعب دوراً مهماً في النصوص التعليمية، فإن وظيفتها المنهجية يمكن أن تسهل التعلم وتزيد من الأداء المعرفي للمتعلمين. في الدراسة الحالية، تم تحليل الصور في الكتب العربية الإيرانية والمصرية للصف التاسع من المدرسة الإعدادية من حيث أبعاد التمثيل المختلفة، بما في ذلك أبعاد العملية والشخصية بناءً على السميائيات الاجتماعية لكريس وفان ليوين (٢٠٠٦)، وكذلك كيفية نقل معنى الصور وفقاً لمعرفة المتعلمين وتطورهم المعرفي والإدراكي بناءً على المنظور التنموي لجو وفينج (٢٠١٥)، باستخدام منهج كمي ونوعي، بهدف دراسة كيفية نقل المعلومات إلى الطلاب في البلدين من خلال الصور. أظهرت نتائج الدراسة أنه في بُعد العملية، يركز كلا الكاتبين بشكل أكبر على الصور السردية، لكن الكتاب الإيراني يولي اهتماماً أكبر لتحليل المحتوى المرئي فيما يتعلق ببعد الشخصية، يميل الكتاب الإيراني أكثر نحو الصور غير الشخصية، بينما يركز الكتاب المصري على تمثيل الشخصيات البشرية فردياً وجماعياً. علاوة على ذلك، يستخدم الكتاب الإيراني صوراً أكثر واقعية في تحليله لنوعية الصور، بينما يحقق الكتاب المصري توازناً أكبر بين الصور الحقيقية والرسوم المتحركة. تشير هذه الاختلافات إلى اختلافات ثقافية وتعليمية في تصميم المحتوى البصري للكاتبين. يُقترح أن يتناول مؤلفون آخرون المسألة نفسها من منظور مختلف من كلا البلدين.

الكلمات المفتاحية: الصور، البعد التمثيلي، الصف التاسع، السميائيات الاجتماعية عند كريس وفان ليوين، إيران ومصر

تحلیل تطبیقی بُعد بازنمایی در تصاویر کتاب‌های عربی ایران و مصر طبق نشانه‌شناسی اجتماعی کرس و ون لیوون؛ مطالعه موردی پایه نهم متوسطه اول

امید ابراهیمی^۱، علی اکبر محمدی^۲

^۱دانشجوی ارشد زبان و ادبیات عربی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، ایران.

omidebrahimi7305@gmail.com

^۲استادیار زبان و ادبیات عربی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

aa.mohammadi@birjand.ac.ir

چکیده

از آن‌جا که تصاویر در متون آموزشی نقش قابل توجهی را ایفا می‌کنند لذا کارکرد روشمند آن می‌تواند موجب تسهیل یادگیری و افزایش عملکرد شناختی فراگیران شود. در پژوهش حاضر، تصاویر کتاب‌های عربی ایران و مصر پایه نهم متوسطه اول، از لحاظ ابعاد مختلف بازنمایی شامل بعد فرایند و شخصیت بر اساس نشانه‌شناسی اجتماعی کرس و ون لیوون (۲۰۰۶) و نیز چگونگی انتقال معنای تصاویر متناسب با دانش فراگیران و رشد شناختی و ادراکی آنها بر اساس دیدگاه رشدشناسی گو و فنگ (۲۰۱۵) به روش کمی و کیفی، با هدف بررسی نحوه انتقال اطلاعات به دانش‌آموزان دو کشور طبق تصاویر، تحلیل می‌شود. نتایج پژوهش نشان داد، که در بُعد فرایند، هر دو کتاب بیشتر بر تصاویر روایتی تأکید دارند، اما کتاب ایران توجه بیشتری به تحلیل محتوای تصویری دارد. از نظر بُعد شخصیت، کتاب ایران بیشتر به تصاویر غیرشخصیتی متمایل است، در حالی که کتاب مصر بر بازنمایی شخصیت‌های انسانی به صورت فردی و گروهی تمرکز دارد. علاوه بر این، در تحلیل نوع تصاویر، کتاب ایران بیشتر از تصاویر واقعی استفاده کرده، در حالی که کتاب مصر تعادل بیشتری بین تصاویر واقعی و کارتونی برقرار کرده است. این تفاوت‌ها نشان‌دهنده تفاوت‌های فرهنگی و آموزشی در طراحی محتوای تصویری این دو کتاب است. پیشنهاد می‌شود نویسندگان دیگر همین موضوع را در پایه‌های دیگر از دو کشور بررسی کنند.

واژه‌های کلیدی: تصاویر، بُعد بازنمایی، نهم متوسطه، نشانه‌شناسی اجتماعی کرس و ون لیوون

۱. مقدمه

تصاویر برحسب کارکردی که دارند نقش قابل توجهی را در یادگیری ایفا می‌کنند؛ لوی و لنتز اظهار می‌دارند «چنانچه تصاویر محتوای متن را تقویت کنند، نتیجه آن نزدیک شدن فراگیر به پیام اصلی متن است که دستاورد آن افزایش برآیند یادگیری است» (ظهرابی، ۱۳۸۶: ۹۵). تصاویر به دلیل تأثیر عمیقی که بر حس بینایی فراگیران می‌گذارند، یکی از ابزارهای مؤثر در فرآیند یادگیری به شمار می‌روند. این ابزارها توانایی دارند مفاهیم را به شیوه‌ای جذاب‌تر و قابل درک‌تر ارائه دهند و از این‌رو، نقش حیاتی در تسهیل انتقال اطلاعات ایفا می‌کنند. استفاده از تصاویر به‌عنوان یک محرک بصری، یادگیری را برای فراگیران جذاب‌تر کرده و به تثبیت مفاهیم در حافظه کمک شایانی می‌نماید. پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده نشان داده‌اند که ۷۵٪ یادگیری فراگیران از طریق قوه بینایی حاصل می‌شود. زبان تصویر می‌تواند مؤثرتر از هر وسیله ارتباطی دیگر، دانش بشر را گسترش دهد. زبان تصویر این امکان را به انسان می‌دهد که تجربه کند و تجربیاتش را در شکلی قابل مشاهده، مستند سازد (زارعی زوارکی: ۱۳۹۲: ۲۸). بنابراین می‌توان گفت مهمترین وظیفه تصور، انتقال اطلاعات است (حبیبی و همکاران ۱۳۹۷: ۷). تصاویر و عکس‌هایی که در کتاب‌های درسی مورد استفاده قرار می‌گیرند، بخشی جدایی‌ناپذیر از محتوای آموزشی محسوب می‌شوند. جای‌گذاری این عناصر بصری در موقعیت‌های مناسب و هماهنگی آن‌ها با متن و مضمون درس، نیازمند دقت نظر و تخصص ویژه‌ای است. طراحی و انتخاب مناسب این تصاویر می‌تواند نقش مؤثری در تسهیل فرآیند یادگیری داشته باشد، چرا که رجوع مکرر فراگیران به این تصاویر، مفاهیم پیچیده را ساده‌تر و قابل فهم‌تر می‌سازد و تجربه آموزشی را پربارتر می‌کند.

کتاب‌های درسی، پس از تعامل کلامی زبان‌آموزان با معلم، اصلی‌ترین منبع ارتباط آن‌ها با زبان به شمار می‌آیند. در این میان، تصاویر به‌کاررفته در این کتاب‌ها جایگاه ویژه‌ای دارند و تأثیر قابل توجهی در تسریع انتقال مفاهیم آموزشی ایفا می‌کنند. این تصاویر، با تقویت ارتباط بصری و ارائه پیام‌های آموزشی به شکلی جذاب و ملموس، به درک سریع‌تر و بهتر مطالب توسط زبان‌آموزان کمک کرده و فرآیند یادگیری را اثربخش‌تر می‌سازند. با توجه به اینکه کتاب‌های درسی به‌ویژه در نظام آموزشی مدارس، به‌عنوان مهم‌ترین ابزار انتقال دانش و آموزش مورد استفاده قرار می‌گیرند و کتاب‌های عربی مقطع متوسطه‌ی اول نخستین منبع یادگیری این زبان برای دانش‌آموزان محسوب می‌شوند، پژوهش حاضر به تحلیل و بررسی تطبیقی ابعاد بازنمایی تصاویر در این کتاب‌ها پرداخته است. در این مطالعه، تصاویر دو کتاب عربی پایه‌ی نهم در ایران و مصر از منظر دو بعد کلیدی، یعنی «فرآیند» و «شخصیت»، مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. این بررسی با بهره‌گیری از رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی کرس و ون‌لیوون صورت گرفته است تا جنبه‌های متفاوت بازنمایی و ارتباط تصاویر با محتوای آموزشی هر یک از این منابع روشن شود. ساختار تصاویر در کتاب‌های عربی نهم ایران و مصر، با تأکید بر تغییرات بازنمایی و میزان تناسب آن‌ها با مراحل رشد شناختی و توانایی‌های ادراکی دانش‌آموزان، بر اساس دیدگاه گو و فنگ (۲۰۱۵) بررسی شده است. این تحلیل فرآیندها را از دو دیدگاه اصلی، یعنی روایتی و مفهومی، مورد توجه قرار می‌دهد. علاوه بر این، شخصیت‌ها در تصاویر بر مبنای سه بُعد گروهی یا فردی بودن، کلی یا جزئی بودن و نوع تصاویر (کارتونی یا واقعی) ارزیابی می‌شوند.

بررسی تصاویر از منظر کارتونی یا واقعی بودن اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا گو و فنگ معتقدند که این قبیل تصاویر می‌توانند به شکلی مؤثر تغییرات رشدی دانش‌آموزان را بازتاب دهند. به‌عنوان مثال، تصاویر کارتونی با سادگی و قابلیت انتزاع، ممکن است برای درک مفاهیم کلی مفید باشند، درحالی‌که تصاویر واقعی، به دلیل جزئیات بیشتر، می‌توانند ارتباط بهتری با دنیای واقعی برقرار کنند و تجربه بصری دقیق‌تری ارائه دهند.

این ابعاد، به‌ویژه تناسب تصاویر با رشد شناختی دانش‌آموزان، در فرایند یادگیری نقش مهمی ایفا می‌کنند و ارزیابی آن‌ها می‌تواند راهنمایی برای بهبود طراحی کتاب‌های درسی در آینده باشد (به نقل از روحانی و دیری، ۱۳۹۶: ۱۰۵).

۱. پرسش‌های پژوهش:

- بازنمایی تصاویر در کتاب عربی نهم ایران و مصر از نظر تناسب با مراحل رشد شناختی و توانایی‌های ادراکی دانش‌آموزان چه تفاوت‌هایی دارد؟
- تصاویر کارتونی و عکس‌های واقعی در کتاب‌های درسی عربی نهم ایران و مصر چه نقشی در درک مفاهیم کلی و جزئی دانش‌آموزان ایفا می‌کنند؟
- فرآیندهای روایتی و مفهومی بازنمایی تصاویر در کتاب‌های عربی نهم ایران و مصر تا چه اندازه با اهداف آموزشی این کتاب‌ها همخوانی دارند؟

۲. پیشینه پژوهش

بر اساس بررسی‌های صورت گرفته در منابع اطلاعاتی، مشخص شد که تاکنون هیچ پژوهشی به‌طور خاص به بررسی تطبیقی بازنمایی تصاویر در دو کتاب عربی پایه نهم ایران و مصر نپرداخته است. این خلأ پژوهشی نشان‌دهنده ضرورت مطالعه حاضر برای ارائه تحلیل دقیق‌تر و علمی‌تر در این حوزه است؛ اما تعدادی از کتاب‌های درسی نظام آموزشی ایران بر اساس این رویکرد مورد واکاوی قرار گرفته‌اند که به بارزترین آن‌ها اشاره خواهد شد.

آقائی نژاد و جلائی (۱۴۰۱) بعد از بازنمایی تصاویر کتاب‌های عربی متوسطه اول را بر اساس نشانه‌شناسی اجتماعی مورد پژوهش قرار داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان داده است که در بررسی بعد «فرایند» در تصاویر کتاب‌های عربی متوسطه اول تصاویر مفهومی، بیش‌تر از تصاویر روایتی به کار برده شده‌اند؛ در بعد بازنمایی «شخصیت»، از نظر بررسی شخصیت‌های فردی و گروهی در کتاب‌های هر سه پایه تقریباً این الگو به‌طور مساوی رعایت شده بود، آخرین بعد بازنمایی در این پژوهش بعد «محیط» بود. تغییر رشدی از موقعیت‌های بومی در مقاطع ابتدایی یعنی پایه هفتم به موقعیت‌های غیربومی در مقاطع بالاتر یعنی هشتم و نهم مشاهده نشد.

مصلح زاده (۱۳۹۱) تصاویر کتاب‌های درسی دوره راهنمایی را بر اساس نشانه‌شناسی اجتماعی مورد پژوهش قرار داده است. نتایج نشان داد ساخت تصاویر بیشتر روایتی بوده و در بیشتر تصاویر امکان برقراری ارتباط با مشاهده‌گر نیست. الفاعوری و ابوعوض ۲۰۱۲ (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی تأثیر استفاده از تصاویر در آموزش لغات و جملات عربی به غیر عربی زبان‌ها در دانشگاه اردن پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد گروه آزمایش معنای لغات و جملات عربی را بسیار بهتر و سریع‌تر از گروه شاهد آموختند که این مسئله، بیانگر تأثیر مثبت کاربرد تصاویر در آموزش زبان عربی بوده است. تحریریان و صدری (۱۳۹۲) کتاب‌های زبان انگلیسی در مقطع دبیرستان را بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی مورد بررسی قرار داده و دریافتند که هرچند تصاویر این کتاب‌ها دارای کارکرد توضیحی‌اند اما از قابلیت بالقوه آن‌ها به‌طور کامل استفاده نشده است و این کاستی‌ها باعث می‌شود دانش‌آموزان نتوانند به‌خوبی با تصاویر ارتباط برقرار کنند و مانع تحقق اهداف آموزشی می‌شود. صابری و نظری طرهان (۱۳۹۵) تصاویر کتاب فارسی اول دبستان را بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی مورد بررسی قرار داده است. نتایج تحقیق نشان داد از لحاظ فرانش بازنمودی، بیشتر شرکت‌کننده‌ها در تصاویر، انسان و افراد بازنمایی شده همگی جزء افراد طبقه متوسط جامعه‌اند. روحانی و دیری (۱۳۹۶) به بررسی تصاویر کتاب‌های زبان انگلیسی متوسطه اول بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی

اجتماعی پرداخته‌اند و دریافتند که در انتخاب تصاویر، الگوی مناسب با چارچوب نشانه‌شناسی با توجه به روند رشد ذهنی زبان آموزان ارائه نشده است.

مطالعاتی نیز در راستای تحلیل محتوای کتاب‌های عربی متوسطه اول از ابعاد مختلف انجام گرفته است؛ ازجمله: جلائی و ایراندوست (۱۳۹۸) به تحلیل محتوای کتاب‌های عربی متوسطه اول بر اساس نظریه نقش‌گرایی هالیدی پرداختند. نتایج نشان داد که هر هفت نقش زبان‌هالیدی در این کتاب‌ها وجود دارد. نقش اطلاع‌رسانی، بیشترین بسامد و نقش ابزاری و تخیلی کمترین بسامد را داشت؛ بنابراین می‌توان گفت این کتاب‌ها می‌توانند در ایجاد توانش ارتباطی در دانش‌آموزان موفق عمل کنند. زارع و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی چگونگی نمود پدیده‌های جنسیت، مراحل سنی و طبقه اجتماعی در این کتاب‌ها پرداختند. نتایج میزان پراکندگی جنسیت مذکر و مؤنث در مواد دیداری و نوشتاری سه کتاب به شکل همگن صورت گرفته و چنین می‌نمایند که به زنان در زمینه‌های مختلف پرداخته شده در کتاب ازجمله شغل و جایگاه اجتماعی ارزشی همچون مردان بخشیده شده است. همچنین بیشتر تصاویر نمایانگر طبقه اجتماعی متوسط است و کیفیت نمود سن و طبقه اجتماعی با فرهنگ ایرانی و مراحل سنی دانش‌آموزان متناسب و همسو است؛ چراکه بیشتر تصاویر و شکل‌ها مرحله نوجوانی را نشان می‌دهد.

زارع و زمانی (۱۳۹۹) هویت ایرانی را در این کتاب‌ها مورد واکاوی قرار دادند. برآیند حاصل از این پژوهش نشان داد که پراکندگی این عناصر به صورت همگن نیست و به برخی از عناصر هویت ایرانی ازجمله آداب و رسوم و قومیت‌های ایرانی نسبت به دیگر عناصر اهمیت کمتری داده شده است. ایراندوست و همکاران (۱۳۹۹) به تحلیل محتوای کتاب‌های عربی دوره اول متوسطه از منظر جهت‌گیری جنسیتی با استفاده از روش‌های آماری و ارزیابی چندمعیاره پرداخته‌اند. بررسی‌های ایشان نشان داد که در مؤلفه‌های «واژه‌های جنسیتی و تصاویر کتاب» تعادل بیشتری بین دو جنس ایجاد شده است اما همچنان نابرابری جنسیتی در برخی زمینه‌ها به چشم می‌خورد. احمدی و همکاران (۱۳۹۹) چگونگی بازنمایی تصاویر درسنامه آموزش زبان فارسی را به روش کمی و توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها بیانگر آن بود که در سه فرآیند مورد بررسی، تصاویر مفهومی بسیار زیاد به کار برده شده‌اند؛ اما تصاویر روایتی بسیار کم است.

۳. مبانی نظری

۳-۱. تصویر

در زبان‌های اروپایی واژه image را برای تصویر به کار برده‌اند که این واژه نیز ریشه اصلی واژه دیگری به نام تقلید (Limitation) است. همچنین واژه image در خود معانی واژه picture یا همان عکس را نیز دارا است (Oxford English Dictionary, ۱۹۸۹:). جیمز گیbson، از چهره‌های برجسته و پیشرو در زمینه نشانه‌شناسی تصویری، در تعریف و تبیین مفهوم تصویر معتقد است که: «تصویر یا نشانه تصویری، عبارت است از خطوط و علائمی که بر سطح دوبعدی، نقش بسته و می‌توان آن را فرامود صحنه‌هایی از جهان متعارفی که به ادراک ما درآمده محسوب کرد». (به نقل از ضمیران، ۱۳۸۳: ۱۸۸)

۳-۲. نشانه‌شناسی اجتماعی کرس و ون لیوون

کرس و ون لیوون با تکیه بر نظریه نقش‌گرایی هالیدی، رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی را به عنوان چارچوبی برای تحلیل و بررسی تصاویر مورد استفاده قرار دادند. آن‌ها معتقدند که همان‌طور که دستور زبان در ساختار نوشتاری به خواننده کمک می‌کند تا جملات پیچیده را بهتر درک و معنا کند، دستور زبان طراحی تصویری نیز به عنوان یک نظام سازمان‌دهی بصری، نقش مهم

و مؤثری در هدایت مخاطب برای فهم عمیق‌تر، دقیق‌تر و نظام‌مند تصاویر ایفا می‌کند. این دستور زبان به مخاطب امکان می‌دهد تا عناصر مختلف یک تصویر را تحلیل کرده و روابط بین آن‌ها را به‌درستی تشخیص دهد (روحانی و دیری، ۱۳۹۶: ۱۰۴). نشانه‌شناسی اجتماعی یکی از رویکردهای تحلیلی است که به بررسی نحوه بازنمایی تصاویر می‌پردازد. این مفهوم توسط کرس و ون لیوون در کتابی با عنوان «خوانش تصویر، دستور طراحی بصری» که در سال ۲۰۰۶ منتشر شد، معرفی شده است. آن‌ها در این کتاب روش خود را برای تحلیل تصاویر به تفصیل توضیح داده‌اند و این روش را تحت عنوان نشانه‌شناسی اجتماعی مطرح کرده‌اند. در واقع، هدف آن‌ها بررسی این بوده است که چگونه تصاویر می‌توانند معانی مختلفی را منتقل کنند و چگونه این معانی در بسترهای اجتماعی شکل می‌گیرند (رجوع کنید به ۱۱-۳: Kress & Van Leeuwen, ۲۰۰۶).

۳-۲-۱. معنای بازنمودی (بعد بازنمایی)

معنای بازنمودی به اجزای تشکیل‌دهنده تصویر مانند افراد، مکان‌ها و اشیاء مرتبط است و به این پرسش اساسی پاسخ می‌دهد که تصاویر چه چیزهایی را بازنمایی می‌کنند. در این زمینه، ایده نوآورانه نشانه‌شناسی اجتماعی برای تحلیل تصاویر از منظر فرانکش بازنمودی، بر نقش نحوی تصاویر به عنوان یک منبع بازنمودی تأکید دارد. کرس و ون لیوون این الگوهای نحوی بصری را بر مبنای کارکرد آن‌ها در ایجاد ارتباط معنادار میان عناصر مختلف تصویر، به دو دسته اصلی تقسیم‌بندی کرده‌اند: الگوی روایتی که بر روابط پویا و تحرک بین اجزای تصویر تمرکز دارد و الگوی مفهومی که بیشتر بر بازنمایی ساختارهای ایستا و روابط کلی میان عناصر تصویر تأکید می‌کند. (همان: ۸۷-۸۹ و ۱۰۹-۱۱۰).

اینجا بر خود لازم دانستم تا پاراگراف فوق را به عبارت ساده‌تری بیان نمایم با مثال که می‌تواند بر تثبیت آن بیفزاید، وقتی یک تصویر را می‌بینیم، چیزهایی مثل افراد، مکان‌ها و اشیاء در آن تصویر به ما کمک می‌کنند بفهمیم آن تصویر چه چیزی را نشان می‌دهد. به‌طور ساده، بازنمایی یعنی تصویر چه چیزی را به ما نشان می‌دهد؟

مثال: در یک تصویر از مدرسه، اگر دانش‌آموزان، تخته‌سیاه و معلم را ببینیم، این اجزا کمک می‌کنند که بفهمیم تصویر دارد یک کلاس درس را بازنمایی می‌کند.

همچنین، در اینجا نشانه‌شناسی اجتماعی (تحلیل تصاویر) به ما می‌گوید که تصاویر هم مثل جملات، نحو یا ساختار خاصی دارند که کمک می‌کند اجزای تصویر به هم وصل شوند و معنا بدهند،

مثال: در یک جمله مثل «علی توپ را پرتاب کرد»، کلمات به هم وصل می‌شوند تا یک داستان یا حرکت را نشان بدهند. حالا در تصویر هم ممکن است عناصر مختلف مثل «علی» و «توپ» به شکلی نشان داده شوند که یک داستان را منتقل کنند.

الف) الگوی روایتی: در این الگو که تصاویر، روایتگر هم نامیده می‌شوند، تصاویر به واسطه یک بردار شناخته می‌شوند که این بردار خطی است که دو سر آن، اجزای مختلف تصویر را به هم مرتبط کرده و مشخص‌کننده کنش و فعالیت عناصر موجود در تصویر است که این امر منجر به انجام فعلی یا کاری در آن می‌شود. در این نوع از تصاویر، اگر هم کنشگر و هم هدف کنش در تصویر باشد، تصویر را گذرا می‌نامیم و اگر تصویری فقط شامل کنشگر و عنصر نشان‌دهنده کنش باشد و هدف در آن نمایان نباشد آن تصویر را ناگذرا می‌خوانیم (همان).

ب) الگوی مفهومی: تصاویری که دارای بردار کنش نیستند، جزء دسته تصاویر مفهومی‌اند که رخدادی در تصویر وجود ندارد. در این تصاویر اجزاء در حال انجام کنشی نیستند؛ بلکه آن‌ها در وضعیت چیزی بودن، معنایی داشتن، ویژگی معینی

داشتن قرار می‌گیرند (زرگر بالای جمع و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۹)؛ بنابراین، در این نوع تصاویر، افراد، اشیاء و مکان‌ها به صورت بصری تعریف و تحلیل می‌شوند. این نوع تصاویر خود به سه دسته ساختارهای طبقه‌بندی، نمادین و تحلیلی تقسیم‌بندی می‌شوند که پرداختن به آن‌ها در این مجال نمی‌گنجد (رک: مصلح زاده، ۱۳۹۱: ۲۶).

۳-۲-۲. دیدگاه رشد شناسی گو و فنگ

گو و فنگ (۲۰۱۵) متأثر از ابعاد بازنمایی ارائه شده برای تصاویر توسط کرس و ون لیوون، به بررسی و تأثیر تصاویر از لحاظ روند رشد ادراکی پرداخته‌اند. گو و فنگ اظهار می‌دارند که تصاویر آموزشی همراه با متن مربوطه از کنش اشتراک‌گذاری و بازسازی در مراحل اولیه، به سمت گزارش و تشریح در مقاطع بالاتر باید پیش روند؛ از این رو بررسی این فرایند رشدی همراه با انواع فرایند تصاویر می‌تواند در شکل‌گیری دانش فراگیران و بهبود کیفیت آموزشی آن‌ها مؤثر باشد (Guo & Feng, ۲۰۱۵: ۱۱۵). (۱۲۹) به باور کریستی (۲۰۱۷) این نظریه که به تغییرات رشدی فراگیران می‌پردازد می‌تواند اصولی را فراهم کند که بر پایه آن می‌توان به معلمان این فرصت را داد نقش مؤثرتری در پیشرفت تحصیلی و افزایش کیفیت یادگیری دانش آموزان در مقاطع مختلف تحصیلی داشته باشند و راهکارهای مناسبی برای انجام تکالیف در طول سال تحصیلی ارائه دهند (نقل از روحانی و دیری، ۱۳۹۶: ۱۰۱).

به بیان ساده‌تر، گو و فنگ می‌گویند که تصاویر در کتاب‌های آموزشی باید متناسب با رشد ذهنی دانش‌آموزان تغییر کنند. مثلاً در مقاطع پایین‌تر، تصاویر باید ساده و کمک‌کننده باشند تا مفاهیم را نشان دهند؛ اما در مقاطع بالاتر، تصاویر باید اطلاعات بیشتری بدهند و توضیح‌دهنده باشند.

به عبارتی دیگر، تصاویر در کتاب‌ها باید متناسب با سطح رشد و توانایی دانش‌آموزان طراحی شوند تا هم یادگیری را بهتر کنند و هم معلمان بتوانند بهتر آموزش بدهند.

۴-روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش توصیفی از نوع تحلیل محتوا است. جامعه آماری این پژوهش شامل دو کتاب عربی متوسطه اول پایه نهم ایران و مصر که به آن «الصف الثالث الإعدادی» می‌گویند و کتاب عربی پایه نهم ایران شامل ۱۰ درس و چاپ (۱۴۰۳-۱۴۰۴) است. کتاب پایه نهم مصر چاپ (۲۰۲۳-۲۰۲۴ م) است.

سال تحصیلی در سیستم آموزشی مصر به دو نیمه تقسیم می‌شود که هر نیمه یک فصل درسی نامیده می‌شود.

هر نیمه شامل سه «وحده» یعنی «بخش» می‌شود. در این کتاب هر «وحده» یک موضوع کلی رو پوشش می‌دهد.

به‌طور کل در کتاب عربی مصر، «الصف الثالث الإعدادی» ۲۰ درس مورد بررسی قرار می‌گیرد. واحدهای مورد تحلیل این پژوهش به تحلیل تصاویر مرتبط با بخش‌های اصلی هر درس، شامل تصاویر جملات عربی، آموزش قواعد و تمرین‌های هر درس، پرداخته است. این تحلیل بر پایه نظریه معنای بازنمودی در نشانه‌شناسی اجتماعی ارائه‌شده توسط کرس و ون لیوون (۲۰۰۶) و دیدگاه رشدشناسی مطرح‌شده توسط گو و فنگ (۲۰۱۵) انجام شده است.

در جدول ۱ تعداد تصاویر مورد پژوهش اجزای اصلی دروس و همچنین صفحات هر دو کتاب عربی پایه نهم ایران و مصر قابل ملاحظه است.

جدول ۱: توصیف فراوانی تصاویر و تعداد صفحات کتاب‌های عربی نونگاشت دوره متوسطه اول

کتاب	تعداد تصاویر	تعداد صفحات
عربی، زبان قرآن پایه نهم «ایران»	۱۳۲	۱۳۶
اللغة العربیة الصف الثالث الإعدادی (الفصلان الدراسیان) «مصر»	۷۰	۱۱۹

کتاب‌های مذکور بر اساس مؤلفه‌های مندرج در جدول ۲ مورد بررسی قرار می‌گیرند.

جدول ۲: اجزا معنای بازنمودی در تصاویر در کتاب‌های درسی

(برگرفته از کرس و ون لیوون، ۲۰۰۶؛ ارائه شده توسط گو و فنگ، ۲۰۱۵)

حالت	مجموعه	زیر مجموعه
بازنمودی	فرایند یا الگو	روایتی
		گذرا
		ناگذرا
	شخصیت	مفهومی
		ساختار طبقه‌بندی
		ساختار نمادین
		ساختار تحلیلی
		گروهی / فردی
		کارتون (تخیلی) / عکس (واقعی)

در ادامه دو بُعد نشان دهنده مفهوم بازنمایی تصاویر شامل فرایند، شخصیت به‌منظور بررسی ویژگی‌های بازنمایی تصاویر، ارزیابی فرایند انتقال مفاهیم به کمک تصاویر کتاب‌های عربی نهم ایران و کتاب اللغة العربیة عربی مصر، «الصف الثالث الإعدادی» و به‌طورکلی پاسخ به سؤالات پژوهش مورد واکاوی قرار می‌گیرند.

۵-۱. بررسی بُعد فرایند یا الگو

جدول ۳: توصیف فراوانی و درصد فرایندها در تصاویر مورد بررسی

کتاب		پایه نهم ایران		پایه نهم مصر	
فرایند و زیر مجموعه		تعداد	درصد	تعداد	درصد
روایتی	گذرا	۴۳	۳۲.۵۷٪	۲۷	۳۸.۵۷٪
	ناگذرا	۸	۶.۰۶٪	۱۹	۲۷.۱۴٪
مفهومی	طبقه‌بندی	۱۵	۱۱.۳۶٪	۲	۲.۸۶٪
	نمادین	۲	۱.۵۱٪	۲۰	۲۸.۵۷٪
	تحلیلی	۶۴	۴۸.۴۸٪	۲	۲.۸۶٪
جمع‌بندی		۱۳۲	۱۰۰.۰۰٪	۷۰	۱۰۰.۰۰٪

جدول ۳ توزیع فرایندهای بازنمایی تصاویر در کتاب‌های عربی پایه نهم ایران و مصر را نشان می‌دهد. نتایج این جدول حاکی از تفاوت قابل توجهی در فراوانی استفاده از هر یک از فرایندهای بازنمایی در دو کشور است. در کتاب عربی ایران، فرایند تحلیلی بیشترین فراوانی را داشته و نشان‌دهنده تأکید بر تفکر انتقادی و تحلیل تصاویر است. در مقابل، در کتاب عربی مصر، فرایند روایتی بیشترین فراوانی را داشته و نشان‌دهنده رویکردی بر پایه داستان‌گویی و انتقال مفاهیم به‌صورت غیرمستقیم است. این تفاوت‌ها می‌تواند به عوامل فرهنگی، آموزشی و رویکردهای مختلف در تدریس زبان عربی در دو کشور مرتبط باشد. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که با افزایش پایه تحصیلی، فراوانی فرایندهای پیچیده‌تر مانند تحلیلی افزایش می‌یابد که نشان‌دهنده تطابق محتوا با سطح شناختی دانش‌آموزان است.

تفاوت در اهداف آموزشی دو کشور

ایران: تأکید بر فرایند تحلیلی می‌تواند ناشی از هدف نظام آموزشی ایران در پرورش مهارت‌های تحلیل‌گری و تفکر انتقادی باشد. این امر دانش‌آموزان را تشویق می‌کند تا از طریق بررسی اجزا و روابط میان عناصر یک تصویر، مفاهیم پیچیده‌تری را درک و تفسیر کنند. این رویکرد همسو با اهداف آموزشی مبتنی بر فهم عمیق محتوا و پرورش مهارت‌های استدلالی است.

مصر: تمرکز بر فرایند روایتی نشان می‌دهد که نظام آموزشی مصر به نقل داستان و روایت‌گری به‌عنوان ابزاری برای انتقال مفاهیم و درگیر کردن دانش‌آموزان توجه ویژه‌ای دارد. این روش با استفاده از عناصر داستانی (مانند کنشگر و هدف)، به فهم بهتر و ماندگاری مفاهیم در ذهن دانش‌آموز کمک می‌کند.

تأثیر عوامل فرهنگی بر بازنمایی تصاویر

عوامل فرهنگی در چگونگی استفاده از تصاویر و انتخاب نوع فرایند بازنمایی نقش مهمی دارند: در ایران، ممکن است به دلیل تأکید بر نظام آموزشی ساختارگرا و توجه به جزئیات، استفاده از تصاویر تحلیلی رایج باشد. این تصاویر فرصت بیشتری برای تفسیر جزء به جزء و فهم روابط درون تصویر را فراهم می‌کنند. در مصر، رویکرد فرهنگی به داستان‌گویی و روایت‌های اجتماعی و تاریخی می‌تواند بر استفاده بیشتر از فرایندهای روایتی تأثیر بگذارد. روایت‌گری در فرهنگ عرب‌زبانان یکی از روش‌های سنتی برای آموزش و انتقال تجربیات محسوب می‌شود. فرایندهای تحلیلی معمولاً در پایه‌های بالاتر آموزشی بیشتر دیده می‌شوند؛ زیرا دانش‌آموزان در این مقطع به سطحی از رشد شناختی رسیده‌اند که قادر به درک و تفسیر روابط پیچیده بین عناصر مختلف تصویر هستند. فرایندهای روایتی در پایه‌های پایین‌تر آموزشی کاربرد بیشتری دارند، چرا که دانش‌آموزان هنوز در مرحله درک روابط ساده و خطی میان عناصر هستند و روایت‌گری به آن‌ها کمک می‌کند مفاهیم را بهتر درک کنند.

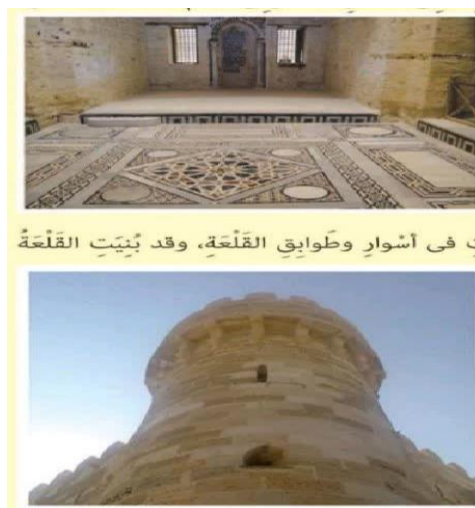
۵-۱-۱. تحلیل بصری نمونه تصاویر از نظر بُعد فرایند روایتی

تصویر ۱: نمونه‌ای از فرایند روایتی گذرا (عربی ایران) تصویر ۲: نمونه‌ای از فرایند روایتی گذرا (عربی مصر)

(عربی نهم، ۱۴۰۳: ۱۵) (اللغة العربية، ۲۰۲۳: ۳۸)

۵-۱-۲. تحلیل بصری نمونه تصاویر از نظر بُعد فرایند مفهومی

تصویر ۳: نمونه‌ای از فرایند مفهومی طبقه‌بندی تصویر ۴: نمونه‌ای از فرایند مفهومی نمادین (عربی نهم، ۱۴۰۳: ۲۴) (اللغة العربية، ۲۰۲۳: ۱۹)

۵-۲. بررسی بُعد شخصیت

در این پژوهش بُعد شخصیت در تصاویر در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گرفته شد. شخصیت‌ها به صورت گروهی یا فردی و کارتونی یا عکس بررسی شدند. در جدول ۴ تحلیل کمی تصاویری که دارای بُعد شخصیت هستند (از مجموع تصاویر) از لحاظ گروهی یا فردی قابل ملاحظه است.

جدول ۴: توصیف فراوانی و درصد شخصیت‌ها (گروهی یا فردی) در تصاویر مورد بررسی

کتاب		پایه نهم ایران		پایه نهم مصر	
شخصیت و زیر مجموعه		تعداد	درصد	تعداد	درصد
گروهی	گروهی	۳۹	۲۹.۵۴٪	۹	۱۲.۸۶٪
یا	فردی	۲۲	۱۶.۶۶٪	۳۲	۴۵.۷۱٪

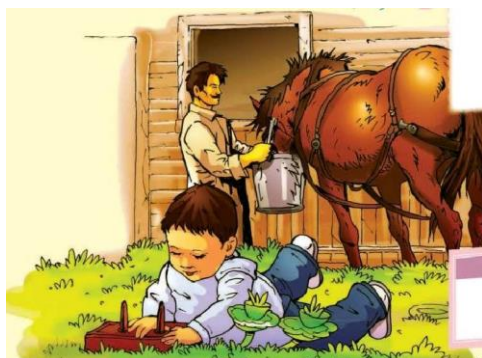
فردی	بدون شخصیت	۷۱	۵۳.۷۸٪	۲۹	۴۱.۴۳٪
------	---------------	----	--------	----	--------

۵-۲-۱. تحلیل بصری نمونه تصاویر از نظر بُعد شخصیت گروهی یا فردی

تصویر ۵: نمونه‌ای از شخصیت‌های گروهی تصویر ۶: نمونه‌ای از شخصیت‌های گروهی

(عربی پایه نهم، ۱۴۰۳: ۱۰۳) (اللغة العربية، ۲۰۲۳: ۵۴)

تصویر ۷: نمونه‌ای از شخصیت‌های فردی تصویر ۸: نمونه‌ای از شخصیت‌های فردی

(عربی پایه نهم، ۱۴۰۳: ۱۰۳) (اللغة العربية، ۲۰۲۳: ۳۵)

با هدف بررسی میزان بازنمایی شخصیت‌های گروهی و فردی در تصاویر کتاب‌های عربی پایه نهم ایران و مصر، داده‌های حاصل از تحلیل تصاویر این کتاب‌ها در جدول ۴ ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که در کتاب‌های عربی ایران، بیشترین فراوانی مربوط به تصاویر بدون شخصیت با درصد ۵۳.۷۸٪ بوده است، در مقابل، در کتاب‌های عربی مصر، تصاویر فردی با فراوانی

۴۵.۷۱٪ بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند، همچنین، نتایج نشان می‌دهد که در کتاب‌های عربی ایران، تصاویر گروهی نسبت به کتاب‌های عربی مصر فراوانی بیشتری دارند.

تفاوت در رویکرد آموزشی

کتاب عربی ایران:

تأکید بیشتر بر تصاویر بدون شخصیت (۵۳.۷۸٪) نشان می‌دهد که محتوای آموزشی ایران به سمت استفاده از مفاهیم غیرشخصی و انتزاعی متمایل است. این رویکرد ممکن است به هدف‌گذاری بر مهارت‌های زبانی و تمرکز بر قواعد و ساختارهای دستوری زبان عربی مرتبط باشد. در اینجا، تصاویر به‌عنوان ابزاری برای توضیح مطالب آموزشی و نه به‌عنوان بازنمایی‌های فرهنگی یا اجتماعی به کار رفته‌اند.

کتاب عربی مصر:

سهم بالای تصاویر فردی (۴۵.۷۱٪) حاکی از آن است که در نظام آموزشی مصر، بر شخصیت‌محوری و نقش فرد در فرآیند یادگیری تأکید بیشتری وجود دارد. تصاویر فردی می‌توانند موجب ایجاد ارتباط شخصی و عاطفی بین محتوای درسی و دانش‌آموزان شوند و از این طریق انگیزه یادگیری را تقویت کنند. این تفاوت می‌تواند بازتاب فرهنگ آموزش مصر باشد که بر هویت فردی و نقش شخصیت در انتقال پیام‌ها و مفاهیم تأکید دارد.

۵-۲-۲. بررسی تصاویر از نظر بُعد شخصیت کارتونی یا عکس

شخصیت‌ها در تصاویر علاوه بر گروهی و فردی، می‌توانند به‌صورت کارتونی و یا عکس باشند. در جدول ۵ تحلیل کمی تصاویر هر دو کتاب از لحاظ شخصیت‌های کارتونی یا عکس آورده شده است.

جدول ۵: توصیف فراوانی و درصد شخصیت‌ها در تصاویر مورد بررسی

کتاب		پایه نهم ایران		پایه نهم مصر	
شخصیت و زیر مجموعه		تعداد	درصد	تعداد	درصد
کارتونی (تخیلی) یا عکس (واقعی)	کارتون	۷	۱۱.۴۷٪	۲۴	۵۸.۵۴٪
	عکس	۵۴	۸۸.۵۲٪	۱۷	۴۱.۴۶٪

تحلیل داده‌های جدول ۵ نشان‌دهنده تفاوت معنادار در میزان استفاده از تصاویر کارتونی (تخیلی) و واقعی (عکس) در کتاب‌های عربی پایه نهم ایران و مصر است.

در کتاب‌های عربی ایران، تصاویر واقعی (عکس) با ۸۸.۵۲ درصد بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند، درحالی‌که تصاویر کارتونی (تخیلی) تنها ۱۱.۴۷ درصد از کل تصاویر را شامل می‌شوند. این امر نشان‌دهنده تأکید نظام آموزشی ایران بر استفاده از محتوای واقعی و ملموس برای تقویت مهارت‌های تحلیلی و تفکر منطقی دانش‌آموزان است. هدف از این رویکرد می‌تواند ایجاد ارتباط مستقیم و عینی با مفاهیم آموزشی و پرورش نگرش علمی در دانش‌آموزان باشد.

در مقابل، کتاب‌های عربی مصر رویکرد متفاوتی دارند؛ تصاویر کارتونی (تخیلی) با ۵۸.۵۴ درصد بیشترین سهم را در این کتاب‌ها دارند و تصاویر واقعی (عکس) با ۴۱.۴۶ درصد در رتبه دوم قرار می‌گیرند. این توزیع نشان‌دهنده توجه نظام آموزشی مصر به استفاده از تصاویر جذاب و خلاقانه برای انتقال غیرمستقیم مفاهیم آموزشی است. تصاویر کارتونی با ایجاد جذابیت بصری، برانگیختن تخیل و ساده‌سازی محتوا، فرآیند یادگیری را برای دانش‌آموزان آسان‌تر و جذاب‌تر می‌کنند.

مقایسه این دو رویکرد نشان می‌دهد که نظام آموزشی ایران بر واقع‌گرایی و تقویت تفکر عینی تأکید دارد، درحالی‌که نظام آموزشی مصر به خلاقیت، جذابیت و بهره‌گیری از تخیل توجه بیشتری دارد. این تفاوت‌ها می‌تواند ناشی از عوامل فرهنگی، تربیتی و اهداف آموزشی متفاوت در دو کشور باشد.

تصاویر شماره ۵ و ۶ و ۷ نمونه‌ای از ارائه شخصیت‌ها به صورت واقعی و تصویر شماره ۸ نمونه‌ای از ارائه شخصیت به صورت کارتونی در دو کتاب پایه نهم عربی ایران و مصر است.

۶. نتیجه‌گیری

با بررسی تطبیقی تصاویر موجود در کتاب‌های عربی پایه نهم ایران و مصر بر اساس دو بُعد «فرایند»، «شخصیت» نتایج زیر به دست آمد:

بُعد فرایند یا الگو

در هر دو کتاب، تصاویر روایتی (گذرا) بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند (۳۲.۵۷٪ در کتاب ایران و ۳۸.۵۷٪ در کتاب مصر) که نشان‌دهنده تمرکز بر انتقال موضوعات و اتفاقات با استفاده از عناصر داستان‌گویی تصویری است. از سوی دیگر، تصاویر ناتمامی در کتاب ایران (۶.۰۶٪) در مقایسه با کتاب مصر (۲۷.۱۴٪) سهم کمتری دارند که حاکی از تمایل کتب ایرانی به ارائه محتوای کامل‌تر است. در بُعد تحلیلی، تفاوت چشمگیری مشاهده می‌شود، زیرا کتاب ایران (۴۸.۴۸٪) نسبت به مصر (۲۸.۵۷٪) تأکید بیشتری بر جزئی‌نگری و تحلیل محتوای تصویری دارد.

بُعد شخصیت (گروهی یا فردی)

در این بُعد، کتاب ایران تأکید بیشتری بر شخصیت‌های «بدون شخصیت» (۵۳.۷۸٪) دارد، درحالی‌که در کتاب مصر، تصاویر گروهی (۴۵.۷۱٪) و فردی (۴۱.۴۳٪) حضور پررنگ‌تری دارند. این تفاوت نشان می‌دهد که کتاب مصر توجه بیشتری به بازنمایی شخصیت‌های انسانی به صورت فردی و جمعی دارد، درحالی‌که کتاب ایران بیشتر به نمایش تصاویر غیرشخصیتی گرایش دارد. در تحلیل نوع شخصیت، تفاوت‌های معناداری بین دو کتاب مشاهده می‌شود. در کتاب ایران، تصاویر واقعی (۸۸.۵۲٪) سهم

قابل توجهی دارند و تنها ۱۱.۴۷٪ به تصاویر کارتونی اختصاص یافته است. در مقابل، کتاب مصر تعادل بیشتری بین تصاویر واقعی (۴۱.۴۶٪) و کارتونی (۵۸.۵۴٪) برقرار کرده است. این امر بیانگر رویکرد متفاوت دو کتاب در استفاده از محتوای بصری برای بازنمایی واقعیت‌هاست؛ کتاب ایران بر بازتاب واقعیت‌ها تأکید دارد، درحالی که کتاب مصر از تصاویر کارتونی برای جذابیت بیشتر استفاده کرده است.

در مجموع، کتاب عربی نهم ایران بر تحلیل محتوای تصویری، استفاده از شخصیت‌های واقعی و رویکرد تحلیلی‌تر تأکید دارد. در مقابل، کتاب عربی نهم مصر به بازنمایی شخصیت‌های انسانی (گروهی و فردی) و استفاده از تصاویر کارتونی برای ایجاد جذابیت در محتوا متمایل است. این تفاوت‌ها نشان‌دهنده دیدگاه‌های متفاوت آموزشی و فرهنگی در طراحی محتوای تصویری این کتاب‌ها است.

بنابراین می‌توان گفت که هماهنگی کاملی در فرایند رشدی تصاویر این کتب با فرایندهای رشدی دانش آموزان ایجاد نشده است، زیرا گو و فنگ (۲۰۱۵) اظهار می‌دارند که تصاویر در صورتی در مسیر رشد ادراکی دانش آموزان قرار می‌گیرند که از فرایندهای روایتی در مراحل ابتدایی آموزش به‌سوی فرایندهای مفهومی در مراحل بعدی پیش بروند (Guo & Feng, ۲۰۱۵:۱۱۵-۱۲۹).

پژوهش حاضر به‌طور کلی نشان می‌دهد که در بیشتر جنبه‌های بازنمایی تصاویر در کتاب‌های عربی ایران و مصر، ازجمله بُعد فرایندها و بُعد شخصیت‌ها، به‌ویژه در تصاویر کارتونی و واقعی، هم‌خوانی کامل و مناسبی با الگوهای ارائه‌شده توسط گو و فنگ وجود ندارد. این تصاویر به‌طور کلی با مراحل رشد ذهنی و ادراکی دانش‌آموزان سازگار نیستند. برای دستیابی به اهداف آموزشی مؤثرتر، پیشنهاد می‌شود که مؤلفان در ویرایش‌های آینده کتاب‌ها به این نکات توجه کرده و تصاویر را متناسب با سطح رشد ذهنی دانش‌آموزان انتخاب کنند. تحلیل نحوه بازنمایی تصاویر در کتاب‌های عربی متوسطه اول می‌تواند به تدوین‌کنندگان این کتب کمک کند تا تأثیر استفاده درست از تصاویر در فرآیند یادگیری زبان عربی را در نظر بگیرند و در هدفمندتر کردن انتقال مطالب درسی طبق الگوهای ارائه‌شده، تلاش بیشتری داشته باشند.

منابع

کتاب‌های

-وزاره‌التربیه و التعلیم الفنی، (۲۰۲۴). اللغة العربیة: الصف الثالث الإعدادی (ط. ۲۰۲۳-۲۰۲۴). الإدارة المركزية لتطویر المناهج.

فارسی

-سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (۱۴۰۳). عربی، زبان قرآن پایه نهم دوره اول متوسطه، دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری، آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران.

-ضمیران، محمد (۱۳۸۳) ش)، درآمدی بر نشانه‌شناسی هنر، تهران، قصه.

-هرمن، دیوید و دیگران (۱۳۹۱) ش)، دانشنامه روایت‌شناسی، گردآورنده و ویراستار محمد راغب، گروهی از مترجمین، تهران، نشر علم.

انگلیسی

- Guo, N. S., & Feng, D. (۲۰۱۵). Infusing multiliteracies into English language curriculum: The visual construction of knowledge in English textbooks from ontogenetic perspective. *Linguistics and Education*.

- Hibbing, A. N., & Rankin-Ericson, J. L. (۲۰۰۳). A picture is worth a thousand words: Using visual image to improve comprehension for middle school struggling readers. *The Reading Teacher*, ۵۶(۸), ۷۵۸-۷۷۰.

- Kress, G., & van Leeuwen, T. (۲۰۰۶), *Reading images: The grammar of visual design*, (۲nd ed), New York: Routledge.

- Oxford English Dictionary(۱۹۸۹), (second edition): image.

پایان‌نامه‌ها

-نظری طرهان، لیلا (۱۳۹۵) ش)، بررسی نشانه‌شناسی تصاویر کتب کودکان بر اساس رویکرد نشانه‌شناسی اجتماعی: مطالعه موردی کتاب فارسی پایه اول دبستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی، کرمانشاه.

مجله‌ها

-آقائی نژاد، بهنام و مریم جلائی (۱۴۰۱) ش)، «بعدبازنمایی در تصاویر کتاب‌های عربی متوسطه اول»، *مجله الجمعیه ایرانیه للغة العربیة و آدابها*، العدد ۶۵، صص ۹۷-۱۲۴.

-احمدی، حبیب و زهرا باباسالاری و سعید یزدانی و علی ربیع (۱۳۹۹) ش)، «بررسی تصاویر درسنامه آموزش زبان فارسی»، *پژوهشنامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*، سال نهم، شماره ۱، پیاپی ۱۹، صص ۱۲۹-۱۴۸.

- ایراندوست، فاطمه و مریم جلائی و عباس زارعی تجربه (۱۳۹۹)، «تحلیل محتوای کتاب‌های عربی دوره اول متوسطه از منظر جهت‌گیری جنسیتی بر اساس تکنیک‌های آنالیز شانون و تاپسیس»، مجله انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، شماره ۵۷، صص ۸۹-۱۱۴.
- تحریریان، محمدحسین و الهام صدری (۱۳۹۲ ش)، «تجزیه و تحلیل تصاویر کتاب‌های زبان انگلیسی در مقطع دبیرستان»، مجله زبان‌شناسی کاربردی، سال شانزدهم، شماره ۲، صص ۱۶۰-۱۳۷.
- جلائی، مریم و فاطمه ایراندوست (۱۳۹۸)، «تحلیل محتوای کتب العربیة للمرحلة الثانوية الأولى فی ضوء نظریة الوصف الوظيفی للاستعمال اللغوی»، مجله الجمعية الإيرانية للغة العربیة وآدابها، العدد ۵۱، صص ۲۴-۱.
- حبیبی، علی‌اصغر و همکاران (۱۳۹۹ ش)، «ارتباط تصویر و متن در تعامل کودک با داستان‌های کودکان محمد العبد براساس نظریه پری نودلمن». لسان مبین. دوره ۱۲. شماره ۴۱. صص ۱-۲۴.
- روحانی، علی و بشیر جم و زهرا جمشیدزاده (۱۳۹۶ ش)، «ارزیابی پیوستگی‌های بین تصویر و متن در کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی». پژوهش‌های زبانشناختی در زبان‌های خارجی، دوره ۵، شماره ۲، صص ۲۶۹-۲۸۸.
- روحانی، علی و خدیجه دیری (۱۳۹۶ ش)، «بررسی بعد بازنمایی تصاویر کتاب‌های انگلیسی دوره اول متوسطه در چارچوب نشانه‌شناسی اجتماعی»، پژوهش‌های زبانشناختی در زبان‌های خارجه، دوره ۷، شماره ۱، صص ۹۹-۱۲۸.
- زارع، ساجد و محسن زمانی، (۱۳۹۹)، «الهویة الإيرانية فی کتب العربیة المدرسیة بین التشریع والتطبیق (کتب العربیة للثانویة الأولى نموذجاً)»، مجله الجمعية الإيرانية للغة العربیة وآدابها، العدد ۵۵، صص ۷۳-۹۶.
- زارع، ساجد و حسین کیانی و علی‌اصغر کارگر. (۱۳۹۸). «تجلیات النوع الاجتماعي والعمر والطبقة الاجتماعية فی کتب العربیة المدرسیة بالمرحلة الثانوية الأولى فی ایران (تقییم اجتماعی)»، مجله الجمعية الإيرانية للغة العربیة وآدابها، العدد ۵۰، صص ۴۰-۲۱.
- زارعی زوارکی، اسماعیل و فاطمه جعفرخانی (۱۳۹۲ ش)، «بررسی کاربرد تصویر در آموزش ویژه»، مجله تعلیم و تربیت استثنایی، سال سیزدهم، شماره ۷، پیاپی ۱۲۰، صص ۲۷-۳۶.
- زرگربالای جمع، شیما و شهرام مدرس خیلانی و محمدجواد حجازی (۱۳۹۹ ش)، «بازنمود متغیرهای اجتماعی در تصاویر کتاب‌های آموزش زبان انگلیس «Prospects» در آموزش و پرورش»، فصلنامه زبان شناخت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال یازدهم، شماره ۱، صص ۹۳-۱۱۴.
- ظهرابی، محمد (۱۳۸۶ ش)، «نقش تصویر و متن در یادگیری»، نشریه علامه، شماره ۱۳، صص ۲۴۹-۲۶۰.
- الفاعوری، عونى؛ ایناس أبو عوض (۲۰۱۲ م)، «أثر استخدام الصورة فی تعلیم اللغة العربیة للناطقین بغيرها فی الجامعة الأردنية»، مجله دراسات العلوم الإنسانية والاجتماعیة، دورة ۳۹، العدد ۲، صص ۲۷۵-۲۸۴.